



شورای سیاستگذاری حوزه های علمیه خواهران

مرکز مدیریت حوزه علمیه خواهران

معاون پژوهش

پایان نامه

مطالعه تطبیقی جایگاه زن در فرهنگ ایرانیان

و ترکان از برآمدن غزنویان تا پایان

خوارزمشاهیان

استاد راهنما

دکتر سید حسین فلاح زاده

نگارنده

زهرا زارعی

سال تدوین

بهار ۱۴۰۰



تحمیدیه :

سپاس و ستایش خدای را جلّ جلاله که آثار قدرت او بر چهره روز روشن، تابان است و انوار حکمت او در دل شب تار، درفشان. آفریدگاری که خویشتن را به ما شناساند و درهای علم را بر ما گشود و عمری و فرصتی عطا فرمود تا بدان، بنده ضعیف خویش را در طریق علم و معرفت بیازماید.

تقدیم به :

پدر و مادر عزیزم که مشوق نخستین درس انسانیت و اساتید دریادلی که چراغ راه اندیشه و هدایت تحصیلی من بوده‌اند.

تقدیر:

اینک که با عنایت حق، این رساله به پایان می‌رسد، بر خود بایسته می‌دانم از اساتید ارجمند و گرانمایه به‌خصوص جناب آقای دکتر فلاح زاده که مرا در این امر یاری رسانده‌اند مراتب سپاس و تشکر خود را ابراز دارم.. و بالاخره از حمایت‌های خانواده عزیزم و همسر بزرگوaram که همواره مشوق و محرک من در فراگیری و آموختن علم و آرام‌بخش لحظات دشوار زندگی‌ام بوده‌اند کمال سپاسگزاری را دارم.

چکیده

چند زن پادشاه یا حاکم در دوره های مختلف در ایران توانستند وارد عرصه های سیاسی و اجتماعی شوند غیر از این زنان هیچگونه مداخله ای در امر سیاسی به صورت مستقیم نداشتند. سوالی که در این تحقیق درصدد پاسخ به آن بودیم این است که جایگاه سیاسی، اقتصادی و فرهنگی زنان در فرهنگ ایرانیان و ترکان از برآمدن غزنویان تا پایان خوارزمشاهیان چگونه بوده است؟ در پاسخ، فرضیه ی تحقیق به این صورت می باشد: به نظر می رسد زنان در سه دوره غزنویان، سلجوقیان و خوارزمشاهیان در عرصه ی فرهنگی، اقتصادی و سیاسی در مقایسه با ایرانیان نقش بیشتری داشتند. در زمان حکومت ترکان در ایران، به قدرت سیاسی و اهمیت زنان برمی خوریم در این دوره ها تلاش ایرانیان بر حفظ فرهنگ و تمدن خود بوده که در این میان زنان در جامعه ایرانی که بنابر سنت قبیله ای حقوقی بالاتر از آنچه داشتند دریافت کردند. به نظر می رسد توجه ترک ها در برخی موارد به زنان بیشتر از ایرانیان بوده است. زنان در امور اقتصادی، سیاسی و مسائل گوناگون همپای مردان خود فعالیت داشتند. همچنین بعضی از آنان اموال و دارایی خاصی داشتند و به مناصب مهم مملکتی نائل و در موقع لزوم عهده دار زمام امور قبیله می شدند. در دوره غزنویان زنان نقش خود را به صورت غیرمستقیم و در راستای اقدامات سیاسی مثل مساله جانشینی پادشاهان و نظایر آن ایفا کرده اند. در این دوره ازدواج های سلاطین با دختران حاکم رایج بود که بیشترین هدف آن سیاسی بود. در دوره سلجوقی که زمینه نفوذ پذیری سنت های قبیله ای شدید شد و مانند گذشته تعصبات مذهبی نداشتند زنانی که مستقیماً وارد عرصه سیاست شدند و در کار سلطنت همسران خود شریک بودند فراوان است. عصرخوارزمشاهی نیز از نظر حکومت زن در ایران از دوره های مهمی به شمار می رود. در تاریخ ایران اسلامی نیز زنانی حکومت کرده و توانستند کشور را باتدبیر مدیریت کنند.

واژگان کلیدی: زن، فرهنگ، غزنویان، سلجوقیان، خوارزمشاهیان

۷۷- نخجوانی، هندوشاه بن سنجر بن عبدالله صاحبی، تجارب السلف، تصحیح عباس اقبال آشتیانی، تهران، کتابخانه

طهوری. (۱۳۴۴)

۷۸- نطنزی، معین الدین، منتخب التواریخ معینی، به تصحیح ژان اوبن، تهران، کتابفروشی خیام. (۱۳۳۶)

۷۹- نظامی گنجوی، (بی تا)، دیوان کامل، بی جا، زرین شرفنامه.

۸۰- نیشابوری ظهیرالدین، سلجوقنامه، تهران، کلاله خاور. (۱۳۳۲)

۸۱- وزیری، احمدعلی خان، تاریخ کرمان، به کوشش محمدابراهیم باستانی پاییزی، تهران، علمی. (۱۳۶۴)

۸۲- ویسهوفر، یوزف، ایران باستان، ترجمه مرتضی ثاقف فر، تهران، ققنوس، چاپ اول. (۱۳۷۷)

۸۳- همدانی، رشیدالدین فضل الله. سرگذشت مغولان در ایران از چنگیز تا هولاگو (بازنویسی و تلخیص

کتاب جامع التواریخ)، به کوشش: دکتر هاشم رجب زاده، تهران: اهل قلم. (۱۳۸۴)

۸۴- همدانی، رشیدالدین فضل الله، جامع التواریخ، تصحیح محمد روشن، تهران، میراث مکتوب. (۱۳۸۸)

۸۵- یوسفی، حسن، سیاست اقتصادی در دوره غزنوی، دانشگاه آزاد واحد نور. (۱۳۹۱)

ب) منابع عربی

۱- آقسرائی، محمود بن محمد، مسامره الاخبار و مسایره الاخبار، به اهتمام و تصحیح عثمان

توران، ترهان، اساطیر، (۱۳۶۲)

۲- ابن اثیر، عزالدین علی (م ۶۳۰ق)، تاریخ (کامل)، بزرگ اسلام و ایران، بیروت، دار صادر، دار

بیروت، ۱۳۸۵

۳- ابن جوزی، ابو الفرج عبد الرحمن، المنتظم فی تاریخ الأمم و الملوك، بیروت، دارالکتب العلمیه، چ

اول، ۱۴۱۲ق

۴- ابن خلکان، احمد بن محمد، (۱۳۶۴)، وفيات الاعیان، چاپ دوم، قم، امیر، (۱۳۶۴)

۵- ابن خلدون، عبدالرحمن، تاریخ ابن خلدون (۸۰۸ق)، تحقیق خلیل شحاد، بیروت دارالفکر، ط
الثانیه، ۱۴۰۸ق.

۶- ابن مسکویه الرازی، ابو علی، تجارب الامم، جلد هفتم، تحقیق ابوالقاسم امامی، تهران، انتشارات سروش، ط
الثانیه، ۱۳۷۹ش.

۷- قزوینی، زکریا بن محمد، آثار البلاد و اخبار العباد، ناشر دار صادر الرئیسیه.

۸- مقدسی، ابو عبدالله محمد بن احمد، احسن التقاسیم فی معرفه الاقالیم، (قرن چهارم)، مکتبته مدبولی،
الطبعه الثالثه، ۱۴۱۱ق.

۹- نسوی، محمد بن احمد، (بی تا)، سیره جلال الدین، ناشر دار الفکر العربی.

ج) مقالات و پایان نامه

۱- پرهیزگاری، ماری، ریشه شناسی کلمه زن، سروش، شماره چهار. (۱۳۹۰)

۲- پیروتی، خدیجه، موقعیت زنان در دوران غزنویان، نیمسال نامه تاریخ، شماره اول. (۱۳۸۹)

۳- ترکمنی آذر، پروین، نقش هوشمندی و تدبیر سیاسی حکومتگران در ایجاد امنیت و توسعه
جامعه (مطالعه موردی حکومت ترکان خاتون قراختایی در کرمان)، جستارهای تاریخی پژوهشگاه
علوم انسانی و مطالعات فرهنگی، دوره اول، شماره اول. (۱۳۸۹)

۴- ترکمنی آذر، پروین، حاکمان زن شیعه مذهب در تاریخ ایران، (سیده خاتون، ترکان خاتون، جان بیگم خاتون)،
بانون شیعه، شماره ۶. ۷. (۱۳۸۴)،

۵- توکلی، فائزه، حره ختلی بانوی آزاده و سیاستمدار دوره غزنوی، روزنامه صبح ایران، شهروند. ،
(۱۳۹۴)

- ۶- حسن زاده، عبدالله، بیهقی، سمیه، نگاهی به نقش سه زن در تایخ بیهقی، مجله مطالعات انتقادی ادبیات، فصلنامه دانشگاه گلستان، سال دوم، شماره ۶. (۱۳۹۵۹)
- ۷- حیدری باباکمال، یداله، اسکندری، نصیر، شکری، طاره، بهرامی، مرتضی، بررسی و مطالعه جایگاه زنان و خاتون ها در عصر مغول با استناد به شواهد تاریخی و داده های باستان شناسی، زن در فرهنگ و هنر، دوره ۴، صفحات ۳۹-۵۸. (۱۳۹۱)
- ۸- خیراندیش عبدالرسول، اوقاف قراختایان کرمان(نمونه از اقدامات وقفی فرمانروایان زن در تاریخ ایران، وقف میراث جاویدان سال هشتم، شماره ۲۹. (۱۳۷۹)
- ۹- رحیم پور ازغدی، طاهره، علاسوند، فریبا، مشارکت سیاس خاتون ها در دولت سلجوقیان ایران، فصلنامه تاریخ فرهنگ و تمدن اسلام، سال هشتم، شماره ۲۸. (۱۳۹۶)
- ۱۰- روزنامه شرق، مدل های قدرت سیاسی و مدیریت زنان در قرون میانه در کشورهای اسلامی. (۱۳۹۰)
- ۱۱- سرافرازی، عباس، تاثیر سیاست نامه(سیرالملوک) خواجه نظام الملک بر ساختار حکومت سلجوقی، پژوهش های تاریخی ایران و اسلام، شماره ۱۳. (۱۳۹۲)
- ۱۲- سمیعی اصفهانی، علیرضا، شفیعی سیف آبادی، محسن، یعقوب نیا، حسن، فرهنگ سیاسی و تاثیر آن بر رفتار نخبگان و توسعه سیاسی در دوره پهلوی دوم، فصلنامه جامعه شناسی ایران، سال اول، صفحات ۱۲۹-۱۰۵. (۱۳۹۷)
- ۱۳- سونمه، زهرا، مقاله زنان در دوره ترکی تاریخ ایران. (۱۳۹۰)
- ۱۴- فضل وزیری، شهره، تحلیل تطبیقی شکل و رنگ چادر زنان ایران، فصلنامه هنر و علوم و فرهنگ، شماره ۱. (۱۳۹۲)

- ۱۵- قدیمی قیداری، عباس، فرجی، مهدی، بررسی کارکردهای سیاسی و فرهنگی زنان هیات حاکمه در حکومت ها ترک از دوره غزنویان تا پایان سده هشتم، مجله پژوهش های تاریخی دانشگاه سیستان و بلوچستان. (۱۳۹۶)
- ۱۶- کاوندی و صفورایی پاریزی، سازگاری میان فرهنگی؛ پدیده ای مطرح ولی دور از نظر، فصلنامه ای در عرصه مطالعات زنان و خانواده، صفحات ۱۶-۳۴. (۱۳۹۱)
- ۱۷- کریمی، علیرضا، رضایی، محمد، روابط تجاری ایران و جنوا در دوره ایلخانی، فصلنامه تاریخ اسلام و ایران دانشگاه الزهراء، سال بیست و سوم، دوره جدید، شماره ۱۸. (۱۳۹۱)
- ۱۸- گروه مهندسان، ترکان خاتون سلطان علم و معماری کرمان، شبکه اطلاع رسانی دانا. (۱۳۹۴)
- ۱۹- گلشنی، کریم، جایگاه زنان در اقتصاد دوره ساسانی، فصلنامه پژوهش زن و فرهنگ، سال دوم، شماره ۵. (۱۳۹۰)
- ۲۰- گنجعلی، زینب، بررسی جایگاه اجتماعی و سیاسی زنان در دوره تسلط ترکان غزنوی و سلجوقی، پایان نامه کارشناسی ارشد، استاد راهنما معرناز بهروزی. (۱۳۹۲)
- ۲۱- معیاربانی، زهره، دشتی، محمد، (زن در دوره خوارزمشاهیان، تاریخ اسلام در آینه پژوهش، سال دهم، شماره دوم. (۱۳۹۲)،
- ۲۲- میر عابدینی کچو مثقالی، ایران، بررسی نقش زنان در عهد حاکمیت ترکان در ایران، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه آزاد اسلامی علوم و تحقیقات. (۱۳۸۰).
- ۲۳- میر دامادی، مینا سادات، پایان نامه جایگاه و نقش اجتماعی زن در عصر آل بویه، اصفهان، مدرسه مجتهد امین، ۱۳۹۵
- ۲۴- نظری، ساره، روزگار زنان در سلسله ایرانی، سال دوم، شماره ۳، جلد یک. (۱۳۹۵)
- ۲۵- وکیلی، هادی، مقاله رویکرد فرهنگی، اجتماعی آل زیار، تاریخنامه خوارزمی، پاییز ۱۳۹۴

۲۶- ویستا، جایگاه زن در ایران باستان، مجله ویستا. (۱۳۹۹)

۲۷- ویسی، رضا، کریم زاده، پریسا، توسعه فرهنگ کار آفرینی؛ عوامل و راهکارها(مطالعه

موردی: دانشگاه پیام نور استان مازندران)، دو فصلنامه برنامه و بودجه، شماره ۱۱۱. ۱۵۹-۱۸۳.

(۱۳۸۹)